

Θετικές υποχρεώσεις στην επικοινωνία γονέα - τέκνου:
Αποφάσεις Ι.Σ. (23.05.2023) & Αναγνωστάκης (10.10.2023) κατά Ελλάδα*

Ελένη Ζερβογιάννη**

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Το 2023, το ΕΔΔΑ έκρινε τρεις υποθέσεις κατά της Ελλάδας για παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ για το δικαίωμα σεβασμού ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, εκ των οποίων οι δύο αφορούσαν στην προστασία της οικογενειακής ζωής. Πρόκειται για την από 23.05.2023 απόφαση στην υπόθεση *Ι.Σ. κατά Ελλάδα* (Προσφυγής Νο 19165/20), στην οποία κρίθηκε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 8, και την από 10.10.2023 απόφαση στην υπόθεση *Αναγνωστάκης κατά Ελλάδα* (Προσφυγής Νο 26504/20), στην οποία η προσφυγή απορρίφθηκε. Στο επίκεντρο και των δύο αποφάσεων βρέθηκε το ζήτημα των θετικών υποχρεώσεων του κράτους να λαμβάνει μέτρα για τη διασφάλιση της υλοποίησης στην πράξη της επικοινωνίας των γονέων με τα παιδιά τους, στη βάση των σχετικών δικαστικών αποφάσεων που έχουν εκδοθεί. Πράγματι, παρά το γεγονός ότι το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ έχει προεχόντως αμυντικό χαρακτήρα, αποσκοπώντας στην προστασία του ατόμου από αυθαίρετες παρεμβάσεις του κράτους, δεν αμφισβητείται ότι υφίστανται και θετικές υποχρεώσεις του κράτους, που είναι συνυφασμένες με την υποχρέωση σεβασμού της οικογενειακής ζωής και συνίστανται στη λήψη μέτρων για τη διαφύλαξή της¹. Οι υπό εξέταση αποφάσεις ήρθαν έτσι να προστεθούν στη σειρά αντίστοιχων αποφάσεων του ΕΔΔΑ για το ίδιο θέμα, αρκετές από τις οποίες είναι κατά της Ελλάδας².

Στη συνέχεια, μετά από τη συνοπτική παρουσίαση των κρίσιμων πραγματικών περιστατικών των υποθέσεων, όπως παρατίθενται στις αποφάσεις του ΕΔΔΑ, προβαίνουμε στην κριτική προσέγγιση των αποφάσεων, τόσο επί του παραδεκτού, όσο και επί της ουσίας, με σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων, στο τελευταίο μέρος του παρόντος άρθρου.

2. Επισκόπηση των πραγματικών περιστατικών

2.1. Ι.Σ. κατά Ελλάδα

Ο Ι.Σ. απέκτησε εντός γάμου δύο κόρες, η μία γεννηθείσα το 2007 και η δεύτερη το 2011. Από το 2012 βρισκόταν σε διάσταση με τη σύζυγό του. Ένα πραγματικό περιστατικό που αναφέρεται στην απόφαση, αλλά δεν αξιολογείται στη συνέχεια, υπήρξε ότι το 2012 είχε σημειωθεί περιστατικό ενδοοικογενειακής βίας με δράστη τον Ι.Σ., για το οποίο και καταδικάστηκε από τα ποινικά δικαστήρια.

Η επιμέλεια των παιδιών δόθηκε προσωρινά με απόφαση ασφαλιστικών μέτρων στον Ι.Σ. για λόγους που αφορούσαν στην υγεία της μητέρας των παιδιών. Ωστόσο, ήδη από το 2013, με

---

* Εισήγηση στην εκδήλωση με τίτλο «Η Ελλάδα και το Δικαστήριο του Στρασβούργου (το έτος 2023)» που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο των Ημερίδων «Δημήτριος Ευρυγένης», στη Θεσσαλονίκη, στις 20 Μαΐου 2024.

** Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Νομικής Σχολής ΑΠΘ

¹. Βλ. ήδη την από 13.06.1979 απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Marckx κατά Βελγίου* (Προσφυγή Νο 6833/74), παρ. 31.

². Βλ. αναφορικά με το δικαίωμα επικοινωνίας, μεταξύ άλλων, την από 05.02.2004 απόφαση στην υπόθεση *Κοσμοπούλου κατά Ελλάδα* (Προσφυγή Νο 60457/00)· την από 06.12.2011 απόφαση στην υπόθεση *Cengiz Kiliç κατά Τουρκίας* (Προσφυγή Νο 16192/06)· την από 15.01.2015 απόφαση στην υπόθεση *Kurpingger (no. 2) κατά Γερμανίας* (Προσφυγή Νο 62198/11)· την από 02.04.2015 απόφαση στην υπόθεση *Ribić κατά Κροατίας* (Προσφυγή Νο 27148/12)· την από 16.06.2016 απόφαση στην υπόθεση *Φουρκιώτης κατά Ελλάδα* (Προσφυγή Νο 74758/11)· την από 05.12.2019 απόφαση στην υπόθεση *Luzi κατά Ιταλίας* (Προσφυγή Νο 48322/17). Βλ. επίσης τις συναφείς αποφάσεις (αναφορικά με την αδυναμία εκτέλεσης δικαστικών αποφάσεων για την επιμέλεια): από 01.02.2018 απόφαση στην υπόθεση *M.K. κατά Ελλάδα* (Προσφυγή Νο 51312/16)· από 04.12.2018 απόφαση στην υπόθεση *R.I. και άλλοι κατά Ρουμανίας* (Προσφυγή Νο 57077/16).

μεταγενέστερη απόφαση ασφαλιστικών μέτρων, και στη συνέχεια, το 2017, με οριστική απόφαση του Πρωτοδικείου Αθηνών, η οποία κατέστη τελεσίδικη το 2019, μετά την απόρριψη της έφεσης του Ι.Σ., και αμετάκλητη το 2021, μετά την απόρριψη από τον Άρειο Πάγο της αίτησης αναίρεσης του Ι.Σ., η επιμέλεια δόθηκε στη μητέρα.

Παράλληλα, η επικοινωνία του Ι.Σ. με τα παιδιά είχε επίσης ρυθμιστεί δικαστικά, αρχικά με αποφάσεις ασφαλιστικών μέτρων, η πρώτη εκ των οποίων εκδόθηκε το 2014 και η επόμενη, με περισσότερο διευρυμένη επικοινωνία, στο τέλος του 2015, και στη συνέχεια με οριστική απόφαση του Πρωτοδικείου. Η οριστική απόφαση του Πρωτοδικείου εκδόθηκε μόλις στις αρχές του 2021, αφού είχαν μεσολαβήσει προδικαστικές αποφάσεις του δικαστηρίου από το 2017, που διέταζαν αφενός μεν τη σύνταξη έκθεσης από κοινωνική υπηρεσία, αφετέρου δε τη διεξαγωγή ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης των παιδιών.

Στο μεσοδιάστημα, η μητέρα είχε μετακομίσει, μαζί με τα παιδιά, από την Αθήνα στον Ωρωπό, και στη συνέχεια, στην Τήνο, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η επικοινωνία. Και πριν από το χρονικό αυτό σημείο, όμως, ήδη από τον Ιανουάριο του 2016, η επικοινωνία του Ι.Σ. με τα παιδιά στην ουσία δεν είχε μπορέσει να πραγματοποιηθεί. Ο Ι.Σ. προσερχόταν στο Αστυνομικό Τμήμα Κηφισιάς, που είχε οριστεί ως μέρος παραλαβής των παιδιών με την απόφαση των ασφαλιστικών μέτρων, αλλά τα παιδιά, ηλικίας τότε 5 και 9 ετών, αρνούνταν να τον ακολουθήσουν. Μετά τη μετακόμιση στην Τήνο, η μητέρα πέτυχε την έκδοση προσωρινής διαταγής, που τροποποιούσε την ως τότε ισχύουσα απόφαση ασφαλιστικών μέτρων, διατηρώντας ακριβώς το ίδιο πρόγραμμα επικοινωνίας, με μόνη αλλαγή τον τόπο παραλαβής και παράδοσης των παιδιών, που ήταν πλέον στην Τήνο. Το πρόγραμμα αυτό, που προέβλεπε επικοινωνία τρεις φορές την εβδομάδα, σε συνδυασμό με τα δρομολόγια του ferry boat, καθιστούσε στην πράξη την επικοινωνία του Ι.Σ. με τα παιδιά ανέφικτη.

Όσον αφορά τις προδικαστικές αποφάσεις, η μητέρα κατέθεσε αίτηση για την ανάκλησή τους, η οποία απορρίφθηκε, και στη συνέχεια αρνήθηκε να συνεργαστεί. Η έκθεση της κοινωνικής υπηρεσίας δυσχεράνηκε από τις μετακομίσεις της μητέρας, που οδηγούσαν σε μεταβολή της αρμόδιας υπηρεσίας. Οι κοινωνικοί λειτουργοί που τελικά την συνάντησαν στον Ωρωπό, αλλά και στην Τήνο, επισήμαναν στην έκθεσή τους ότι δεν μπόρεσαν να επισκεφθούν το σπίτι στο οποίο πράγματι έμενε με τα παιδιά, ενώ η μητέρα δεν επέτρεψε την κατ' ιδίαν συζήτηση του κοινωνικού λειτουργού με αυτά. Αντίστοιχα, όσον αφορά την ψυχιατρική πραγματογνωμοσύνη, η μητέρα και τα παιδιά ποτέ δεν συνάντησαν την παιδοψυχίατρο, παρά τις επανειλημμένες προσπάθειες της τελευταίας. Κατόπιν τούτου, ο Εισαγγελέας Τήνου διέταξε επίσης τη διενέργεια ψυχολογικής και ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης, τόσο της μητέρας, όσο και των παιδιών, αλλά και πάλι η μητέρα δεν συνεργάστηκε, ούτε καν αποκάλυψε την ακριβή της διεύθυνση.

Κατά το χρονικό αυτό διάστημα, ο Ι.Σ. είχε συνεργαστεί με την παιδοψυχίατρο, η οποία επισήμανε το γνήσιο ενδιαφέρον του για τα παιδιά, ενώ είχε απευθυνθεί επανειλημμένα (οκτώ φορές) στους Εισαγγελείς Αθηνών και, στη συνέχεια και, Σύρου, ενημερώνοντας για την παρεμπόδιση της επικοινωνίας και ζητώντας τη λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα αιτήματά του να εξακριβωθεί η διεύθυνση κατοικίας των παιδιών, τα οποία ουδέποτε ικανοποιήθηκαν. Ο Ι.Σ. είχε επίσης απευθυνθεί στην Αστυνομία Κηφισιάς, στην Αστυνομική Διεύθυνση Κυκλάδων, στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, στο Υπουργείο Δικαιοσύνης, στον Συνήγορο του Πολίτη, στον Δήμο Κηφισιάς και τον Δήμο Ωρωπού, καθώς και στις κοινωνικές υπηρεσίες του Δήμου Τήνου, με διαφορετικά κάθε φορά αιτήματα που, πάντως, όλα σχετίζονταν με την αδυναμία επικοινωνίας και τη σύνταξη της έκθεσης της κοινωνικής υπηρεσίας.

Σε συνέχεια των αιτημάτων αυτών, ο Εισαγγελέας είχε καλέσει δύο φορές τη μητέρα προκειμένου να της απευθύνει συστάσεις και είχε διατάξει να της παρασχεθούν συμβουλευτικές υπηρεσίες από τον Δήμο Κηφισιάς. Κάποια αιτήματά του Ι.Σ. απορρίφθηκαν, με επίκληση συχνά αναρμοδιότητας, ενώ σε άλλα αιτήματα δεν έλαβε απάντηση.

Εν ολίγοις, παρά την ύπαρξη δικαστικών αποφάσεων, η επικοινωνία του Ι.Σ. με τα παιδιά από το 2016 και μετά δεν είχε μπορέσει να πραγματοποιηθεί καθόλου, για λόγους που δεν ανάγονταν στον ίδιο, και παρά την έντονη κινητοποίησή του σχετικά.

2.2. Αναγνωστάκης κατά Ελλάδας

Συναφή εν πολλοίς είναι τα πραγματικά περιστατικά και στην υπόθεση *Αναγνωστάκη κατά Ελλάδας* του 2023. Εν προκειμένω, αντικείμενο της υπόθεσης υπήρξε η επικοινωνία του προσφεύγοντος με τον εκτός γάμου γιο του, που είχε γεννηθεί το 2014 και τον οποίο είχε αναγνωρίσει εκούσια. Ήδη από το 2015, το εν λόγω δικαίωμα επικοινωνίας είχε ρυθμιστεί δικαστικά. Ακολούθησαν περαιτέρω δικαστικές αποφάσεις, σε όλους τους βαθμούς δικαιοδοσίας και στον Άρειο Πάγο σχετικά με την τροποποίηση της επικοινωνίας, την άσκηση της γονικής μέριμνας και την επιδίκαση διατροφής. Η Ελλάδα, μάλιστα, είχε ήδη καταδικαστεί το 2021 μετά από προηγούμενη προσφυγή του Αναγνωστάκη στο πλαίσιο της ίδιας υπόθεσης³, για παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, λόγω της υπέρβασης του εύλογου χρόνου της διαδικασίας από την πρώτη απόφαση των ασφαλιστικών μέτρων για τη ρύθμιση της επικοινωνίας μέχρι και την κρίση της υπόθεσης από τον Άρειο Πάγο.

Ειδικότερα όσον αφορά στην άσκηση του δικαιώματος επικοινωνίας, αυτή εξ αρχής δεν εξελίχθηκε ομαλά. Ήδη από το 2015, ο Αναγνωστάκης είχε ενημερώσει τον Εισαγγελέα για την παρεμπόδιση από τη μητέρα της επικοινωνίας του με το παιδί, στη βάση της ισχύουσας δικαστικής ρύθμισής της, ενώ επίσης μέμφθηκε τη μητέρα ότι δεν δέχθηκε να αναπληρώσει εκείνος τον χρόνο επικοινωνίας με το παιδί του που είχε χαθεί λόγω της εξάμηνης απουσίας του στο εξωτερικό για επαγγελματικούς λόγους. Από τον Ιανουάριο του 2018 και μετά, η επικοινωνία του Αναγνωστάκη με τον γιο του στην ουσία έπαψε λόγω άρνησης του παιδιού, ηλικίας τότε 4 ετών.

Ο Αναγνωστάκης είχε υποβάλει επανειλημμένα αιτήματα στον Εισαγγελέα, πάνω από είκοσι, κατά το διάστημα 2016-2019. Τα αιτήματα αυτά δεν ικανοποιήθηκαν όλα, αλλά, πάντως, ο Εισαγγελέας δεν αδιαφόρησε. Διέταξε τη σύνταξη δύο εκθέσεων από τις κοινωνικές υπηρεσίες για τις συνθήκες διαβίωσης του παιδιού, αφενός με τη μητέρα, και αφετέρου με τον πατέρα, και μάλιστα επανήλθε ζητώντας την ταχύτερη διεκπεραίωση της δεύτερης. Ο Εισαγγελέας στη συνέχεια διαβίβασε τις δύο εκθέσεις στο αρμόδιο Πρωτοδικείο και στη βάση αυτών εκδόθηκε το 2018 η οριστική απόφαση για την επικοινωνία. Επίσης, αν και απέρριψε μεταγενέστερο αίτημα του Αναγνωστάκη για τη σύνταξη και τρίτης έκθεσης ειδικά για τους λόγους άρνησης του παιδιού να επικοινωνήσει μαζί του, ζήτησε από τις κοινωνικές υπηρεσίες να υποδείξουν στους γονείς φορέα στον οποίο θα μπορούσαν να παρακολουθήσουν συμβουλευτικές συνεδρίες. Περαιτέρω, προέβη σε συστάσεις προς τη μητέρα και την παρέπεμψε στο Ινστιτούτο Ψυχικής Υγείας, προκειμένου να διενεργηθεί ψυχιατρική εκτίμηση του παιδιού. Όταν ο Αναγνωστάκης αιτήθηκε να πραγματοποιηθεί η εκτίμηση από άλλον φορέα, ο Εισαγγελέας απέρριψε μεν το αίτημά του, αλλά απευθύνθηκε στο Ινστιτούτο για να ενημερωθεί για την πρόοδο της ψυχιατρικής εκτίμησης του παιδιού, οπότε και ενημερώθηκε ότι ο πατέρας είχε αρνηθεί να παραστεί στις συνεδρίες.

Επιπλέον, ο Αναγνωστάκης είχε καταθέσει αιτήματα στην Αστυνομία, η οποία και προέβη στην προώθηση του φακέλου της υπόθεσης στον Εισαγγελέα για την κίνηση ποινικής διαδικασίας για μη συμμόρφωση σε δικαστικές αποφάσεις και εισαγγελικές διατάξεις, κατά την τότε ισχύουσα ΠΚ 232^Α, και πλέον ΠΚ 169^Α. Τέλος, ο προσφεύγων είχε απευθυνθεί και στον Συνήγορο του Πολίτη, που επίσης κινητοποιήθηκε.

3. Η κρίση επί του παραδεκτού

Στη βάση των παραπάνω πραγματικών περιστατικών, καθίσταται σαφές ότι το πρόβλημα που κλήθηκε να εξετάσει το ΕΔΔΑ και στις δύο περιπτώσεις ήταν το ίδιο: Έλαβε το κράτος, η Ελλάδα, τα απαιτούμενα μέτρα προκειμένου να διασφαλίσει το δικαίωμα επικοινωνίας των

³. Από 23.09.2021 απόφαση στην υπόθεση *Αναγνωστάκη κατά Ελλάδας* (Προσφυγή Νο 46075/16).

προσφευγόντων, έτσι όπως αυτό είχε ήδη ρυθμιστεί δικαστικά, ώστε να προστατευθεί το δικαίωμά τους στην οικογενειακή ζωή; Στο ανωτέρω πλαίσιο, ενδιαφέρον παρουσιάζει η αναφορά στην κρίση του δικαστηρίου περί του παραδεκτού των προσφυγών, ιδίως εν όψει της προϋπόθεσης εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων και βοηθημάτων κατά το άρθρο 35 ΕΣΔΑ.

Αναλυτικότερα, και στις δύο υπό εξέταση υποθέσεις, η Ελληνική Κυβέρνηση, όπως ήταν και αναμενόμενο, πρόβαλε την ένσταση μη εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων⁴. Ως περαιτέρω ενέργειες στις οποίες οι προσφεύγοντες θα μπορούσαν, και όφειλαν, να είχαν προβεί, προκειμένου να προστατεύσουν το δικαίωμα επικοινωνίας τους, η Κυβέρνηση επικαλέστηκε τις εξής:

Πρώτον, την κίνηση της προβλεπόμενης κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας διαδικασίας για την εκτέλεση της δικαστικής απόφασης για την επικοινωνία⁵. Πρόκειται για έμμεση εκτέλεση, με την επιβολή χρηματικής ποινής για κάθε παραβίαση ή την επιβολή προσωρινής κράτησης, η οποία διενεργείται σε δύο στάδια⁶: Πρώτα επιδίδεται η απόφαση που ρυθμίζει την επικοινωνία και απειλεί τις κυρώσεις, με επιταγή προς εκτέλεση, και μετά ακολουθεί περαιτέρω διαδικασία, πάλι ενώπιον δικαστηρίου, ώστε να βεβαιωθεί η παράβαση και να επέλθει καταδίκη στις εν λόγω ποινές. Στη συνέχεια, η δεύτερη αυτή δικαστική απόφαση πρέπει επίσης να επιδοθεί, με επιταγή προς εκτέλεση. Η Κυβέρνηση επισήμανε, στο πλαίσιο της υπόθεσης *Αναγνωστάκη*⁷, ότι η παρέμβαση του Εισαγγελέα για την εκτέλεση της απόφασης επικοινωνίας, την οποία είχε αιτηθεί ο προσφεύγων, μόνο επικουρική μπορεί να είναι, αφού η εκτέλεση αυτή δεν εμπίπτει στις αρμοδιότητές του.

Το επόμενο μέτρο στο οποίο αναφέρθηκε η Κυβέρνηση ήταν η κίνηση της προβλεπόμενης διαδικασίας στην περίπτωση κακής άσκησης της γονικής μέριμνας, κατά την ΑΚ 1532⁸, οπότε και το δικαστήριο μπορεί να διατάξει κάθε πρόσφορο μέτρο κατά του γονέα με τον οποίο διαμένει το παιδί και ο οποίος παρεμποδίζει την επικοινωνία του παιδιού με τον άλλο γονέα, συμπεριλαμβανομένης της αφαίρεσης της άσκησης της επιμέλειας. Στην υπόθεση *Αναγνωστάκη*⁹, μάλιστα, η Κυβέρνηση επισήμανε ότι στο πλαίσιο της ανωτέρω διαδικασίας ο δικαστής θα μπορούσε να διερευνήσει και τους λόγους για τους οποίους το παιδί αρνείται την επικοινωνία, και συγκεκριμένα αν υφίσταται ή όχι περίπτωση παρεμπόδισής της από τον άλλο γονέα.

Τέλος, η Κυβέρνηση αναφέρθηκε στη δυνατότητα κίνησης ποινικής διαδικασίας κατά του γονέα που παρεμποδίζει την επικοινωνία, στη βάση του τότε άρθρου 232^A ΠΚ¹⁰, και πλέον άρθρου 169^A του νέου Ποινικού Κώδικα, για μη συμμόρφωση σε δικαστικές αποφάσεις και εισαγγελικές διατάξεις.

Το ΕΔΔΑ απέρριψε την ένσταση της Κυβέρνησης περί μη εξάντλησης ενδίκων μέσων και στις δύο υπό εξέταση αποφάσεις¹¹, αναφερόμενο στην κρίση που είχε διατυπώσει ως προς τα προαναφερθέντα μέσα προστασίας του δικαιώματος επικοινωνίας ήδη στην υπόθεση *Φουρκιώτη*¹². Συγκεκριμένα, επισήμανε ότι σε περιπτώσεις όπως οι κρινόμενες, οι σχετικές

⁴. Απόφαση *Ι.Σ. κατά Ελλάδας*, παρ. 55· απόφαση *Αναγνωστάκης κατά Ελλάδας*, ό.π., παρ. 39.

⁵. Απόφαση *Ι.Σ. κατά Ελλάδας*, ό.π.

⁶. Για τα δύο στάδια εκτέλεσης κατά την ΚΠολΔ 950 (όπως έχει τροποποιηθεί με το άρθρο 61 του Ν. 4842/2021) βλ. Ε. ΚΙΟΥΠΤΣΙΔΟΥ-ΣΤΡΑΤΟΥΔΑΚΗ, Οι σημαντικότερες πρόσφατες τροποποιήσεις του Γενικού Μέρους του δικαίου της Αναγκαστικής Εκτέλεσης και των κεφαλαίων για την ικανοποίηση χρηματικών απαιτήσεων για κατασχέσεως κινητών και ακινήτων, *ΕλλΔνη*, 2022, σ. 40 επ., σε 44· Ν. ΝΙΚΑ, Δίκαιο Αναγκαστικής Εκτελέσεως, τόμ 2, 3η έκδ., 2024, παρ. 39, αρ. 10 επ. Αντίστοιχη, πάντως, εν πολλοίς ήταν και η διαδικασία εκτέλεσης πριν από την ανωτέρω τροποποίηση.

⁷. Απόφαση *Αναγνωστάκης κατά Ελλάδας*, ό.π.

⁸. Απόφαση *Ι.Σ. κατά Ελλάδας*, ό.π.· απόφαση *Αναγνωστάκης κατά Ελλάδας*, ό.π.

⁹. Απόφαση *Αναγνωστάκης κατά Ελλάδας*, ό.π.

¹⁰. Απόφαση *Ι.Σ. κατά Ελλάδας*, ό.π.

¹¹. *Ibid*, παρ. 61-63 και απόφαση *Αναγνωστάκης κατά Ελλάδας*, ό.π., παρ. 43-44.

¹². Απόφαση *Φουρκιώτης κατά Ελλάδας*, ό.π., παρ. 68.

διαδικασίες είναι αναποτελεσματικές επειδή είναι χρονοβόρες, υπονομεύουν ακόμη περισσότερο τη συνεργασία των γονέων και αποβαίνουν εν τέλει επιζήμιες για το ίδιο το παιδί¹³. Πιο συγκεκριμένα, ως προς τη διαδικασία αναγκαστικής εκτέλεσης και την ποινική διαδικασία, το ΕΔΔΑ τόνισε ότι η επιβολή ποινής, και μάλιστα στερητικής της ελευθερίας, στον γονέα που παρεμποδίζει την επικοινωνία θεωρείται εξαιρετικό μέτρο, σπάνια ευκαταίρη ή αποτελεσματικό σε έναν τόσο ευαίσθητο τομέα¹⁴. Ως προς τη διαδικασία για την κακή άσκηση της γονικής μέριμνας, κρίθηκε ότι η Κυβέρνηση δεν τεκμηρίωσε ότι με τον τρόπο αυτό είχαν επιλυθεί με επιτυχία στο παρελθόν αντίστοιχα προβλήματα¹⁵. Στην υπόθεση *I.Σ.*, το δικαστήριο επισήμανε ειδικότερα ότι η παρεμπόδιση της επικοινωνίας συνιστά μια συνεχιζόμενη κατάσταση και δεν προκύπτει ότι οι ανωτέρω τρόποι ενδείκνυνται για την αντιμετώπισή της, τονίζοντας παράλληλα ότι διαφορετική προσέγγιση θα ισοδυναμούσε με «*υπερβολικό φορμαλισμό και επιβάρυνση για τον προσφεύγοντα*»¹⁶.

Προβαίνοντας σε μία πρώτη αξιολόγηση σε σχέση με τον ανωτέρω προβληματισμό, εκείνο που παρουσιάζει ενδιαφέρον είναι ότι τα μέτρα που επεσήμανε η Κυβέρνηση για την προστασία του δικαιώματος επικοινωνίας, τα οποία, ευλόγως, κρίθηκαν από το ΕΔΔΑ αναποτελεσματικά, είναι εκείνα που κατ' εξοχήν αναφέρονται στην ελληνική βιβλιογραφία ως μέσα προστασίας του δικαιώματος επικοινωνίας¹⁷, αν και η ανεπάρκειά τους έχει πολλάκις επισημανθεί¹⁸. Πρόκειται, μάλιστα, για διατάξεις που τροποποιήθηκαν τα προηγούμενα χρόνια, ακριβώς προς ενίσχυση του δικαιώματος επικοινωνίας¹⁹.

Συγκεκριμένα, η ΑΚ 1532 τροποποιήθηκε με το άρθρο 14 του Ν. 4800/2021 και πλέον στην παρ. 2 αυτή αναφέρεται ρητά ότι συνιστά κακή άσκηση της γονικής μέριμνας «(...) β) η διατάραξη της συναισθηματικής σχέσης του τέκνου με τον άλλο γονέα και η με κάθε τρόπο πρόκληση διάρρηξης των σχέσεων του τέκνου με αυτούς καθώς και γ) η υπαίτια παράβαση των όρων της συμφωνίας των γονέων ή της δικαστικής απόφασης για την επικοινωνία του τέκνου με τον γονέα με τον οποίο δεν διαμένει και η με κάθε άλλο τρόπο παρεμπόδιση της επικοινωνίας». Περαιτέρω, στην ΑΚ 1518 παρ. 4, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 11 του Ν. 4800/2021, αναφέρεται ρητά ότι «Κάθε γονέας υποχρεούται να διαφυλάσσει και να ενισχύει τη σχέση του τέκνου με τον άλλο γονέα, τους αδελφούς του, καθώς και με την οικογένεια του άλλου γονέα, ιδίως όταν οι γονείς δεν ζουν μαζί ή ο άλλος γονέας έχει αποβιώσει».

¹³. Βλ. ιδίως απόφαση *I.Σ. κατά Ελλάδας*, ό.π., παρ. 62. Βλ. επίσης απόφαση *Αναγνωστάκης κατά Ελλάδας*, ό.π., παρ. 44.

¹⁴. Απόφαση *I.Σ. κατά Ελλάδας*, ό.π.

¹⁵. *Ibid*, παρ. 63 και απόφαση *Αναγνωστάκης κατά Ελλάδας*, ό.π., παρ. 44.

¹⁶. Απόφαση *I.Σ. κατά Ελλάδας*, ό.π., παρ. 64, όπου γίνεται λόγος για «*excessive formalism and a burden on him*».

¹⁷. Βλ., ενδεικτικά, Ε. ΚΟΥΝΟΥΓΕΡΗ-MANΩΛΕΔΑΚΗ, Οικογενειακό Δίκαιο, 9η έκδ., 2024, αρ. 1294 επ.· ΑΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ, Οικογενειακό Δίκαιο, 3η έκδ., 2022, παρ. 31, αρ. 37· Γ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ, Η προσβολή και η προστασία του δικαιώματος επικοινωνίας του γονέα με το τέκνο (ΑΚ 1520), ΧρΙΔ, 2016, σ. 721 επ.

¹⁸. Βλ., μεταξύ άλλων, Γ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ, ό.π. (σημ. 17)· Κ. ΚΟΥΤΣΟΥΛΕΛΟ, Άρνηση τέκνου να επικοινωνήσει με τον γονέα που δεν έχει την επιμέλειά του – Προβλήματα εφαρμογής του άρθρου 950 παρ. 2 ΚΠολΔ – Όρια ποινικής ευθύνης κατά το άρθρο 232^Α ΠΚ, ΕφΑΔ, 2014, σ. 454 επ.· Χ. ΚΟΣΜΙΔΗ, Η αποτελεσματικότητα των δικαστικών ρυθμίσεων για την άσκηση της επιμέλειας των ανήλικων τέκνων και για την επικοινωνία με αυτά, ΕλλΔνη, 2007, σ. 676 επ., ιδίως αρ. 11 επ.

¹⁹. Βλ. χαρακτηριστικά την Αιτιολογική Έκθεση του Ν. 4842/2021, όπου στο άρθρο 62 του νομοσχεδίου (που κατέστη τελικά άρθρ. 61 του νόμου) αναφέρεται: «*Σε εναρμόνιση με τον Κανονισμό (ΕΕ) 1111/2019 του Συμβουλίου της 25^{ης} Ιουνίου 2019 (...) που ορίζει ότι τα κράτη μέλη πρέπει να λάβουν τα αναγκαία μέτρα για την πραγμάτωση του δικαιώματος επικοινωνίας, και με σκοπό την παροχή δραστικής προστασίας του δικαιώματος επικοινωνίας του τέκνου με τον έναν γονέα που δεν διαμένει μαζί του και εν όψει της νέας ρύθμισης του ουσιαστικού δικαίου για τον καθορισμό του χρόνου επικοινωνίας τουλάχιστον κατά το 1/3 ετησίως (ν. 4800/2021), κρίνεται σκόπιμη η μεταρρύθμιση της παρ. 2 του άρθρου 950 ΚΠολΔ, έτσι ώστε η απειλή των ως άνω ποινών να διατάσσεται και αυτεπαγγέλτως, καθώς και να αποθαρρύνονται συμπεριφορές παρεμπόδισης του δικαιώματος επικοινωνίας με τη δυνατότητα επιβολής περισσότερες της μιας φορές των ως άνω ποινών*». Βλ. επίσης, με γενικότερη αναφορά στη συμβολή του Ν. 4800/2021 στην ενίσχυση του δικαιώματος επικοινωνίας, Ε. ΚΟΥΝΟΥΓΕΡΗ-MANΩΛΕΔΑΚΗ, ΟικΔ, αρ. 1291· ΑΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ, ΟικΔ, παρ. 31, αρ. 27· Γ. ΛΕΚΚΑ, Η επιμέλεια του παιδιού κατά τον Αστικό Κώδικα μετά τον Ν. 4800/2021, 2021, αρ. 605 επ. Βλ. πάντως, σχετικά και την εύλογη επιφυλακτικότητα της Κ. ΦΟΥΝΤΕΔΑΚΗ, Το νέο δίκαιο των σχέσεων γονέων και παιδιών, 2021, σ. 8.

Επίσης, μετά την τροποποίηση της ΚΠολΔ 950 παρ. 2 με το άρθρο 61 του Ν. 4842/2021, προβλέφθηκε ρητά ότι «*Η παρεμπόδιση του δικαιώματος της προσωπικής επικοινωνίας του γονέα με το τέκνο διαπιστώνεται με έκθεση δικαστικού επιμελητή, ο οποίος παρευρίσκεται κατά τον ορισθέντα χρόνο έναρξης της επικοινωνίας*», κάτι που διευκολύνει την απόδειξη, αν πάντως υποθεθεί ότι, σε περιπτώσεις άρνησης του παιδιού, ο δικαστικός επιμελητής μπορεί να διαγνώσει τον λόγο²⁰, καθώς επίσης προβλέφθηκε ότι το δικαστήριο απειλεί στην απόφαση για τη ρύθμιση της επικοινωνίας και αυτεπάγγελτα, και όχι απλά δυνητικά, χρηματική ποινή ή/και προσωπική κράτηση, σε βάρος εκείνου που εμποδίζει την επικοινωνία.

Οι υπό εξέταση υποθέσεις κρίθηκαν στη βάση του προϊσχύσαντος νομικού καθεστώτος. Ωστόσο, ακόμα και μετά τις προαναφερθείσες τροποποιήσεις, οι λόγοι για τους οποίους κρίθηκε από το ΕΔΔΑ ότι πρόκειται για αναποτελεσματικά μέσα προστασίας του δικαιώματος επικοινωνίας δεν αναιρούνται. Καθίσταται, συνεπώς, ήδη στο σημείο αυτό, σαφές ότι η προβλεπόμενη στο ελληνικό δίκαιο δικαστική προστασία του δικαιώματος επικοινωνίας είναι αλυσιτελής.

4. Η κρίση επί της ουσίας

4.1. Γενικές αρχές

Ως προς την κρίση της υπόθεσης επί της ουσίας, οι κατευθυντήριες αρχές που εφάρμοσε το ΕΔΔΑ, όπως αυτές είχαν διατυπωθεί αναλυτικότερα και στην υπόθεση *Ribic κατά Κροατίας*²¹, συνοψίζονται ως εξής:

Η επικοινωνία παιδιού και γονέα συνιστά αναμφίβολα περιεχόμενο της οικογενειακής ζωής, που προστατεύεται από το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Στη βάση του εν λόγω άρθρου θεμελιώνονται θετικές υποχρεώσεις του κράτους που συνίστανται στην υποχρέωση των αρχών να λάβουν μέτρα για τη διευκόλυνση, και κατά το δυνατόν πραγμάτωση, της επικοινωνίας των παιδιών με τους γονείς τους. Κρίσιμο είναι, συνεπώς, προκειμένου να κριθεί αν υφίσταται παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, να εκτιμηθεί αν οι εθνικές αρχές έλαβαν τα απαραίτητα μέτρα που είναι ευλόγως απαιτητά από αυτές, εν όψει των περιστάσεων, προκειμένου να διευκολυνθεί η εκτέλεση των σχετικών δικαστικών αποφάσεων²².

Περαιτέρω, το κατά πόσο ορισμένο μέτρο είναι κατάλληλο κρίνεται με βάση την ταχύτητα εφαρμογής του. Το ΕΔΔΑ τονίζει ότι καθυστερήσεις στις σχετικές δικαστικές διαδικασίες ή στην εκτέλεση των αποφάσεων συνιστούν *a priori* προσβολή του δικαιώματος σεβασμού της οικογενειακής ζωής, και όχι μόνο του δικαιώματος για δίκαιη δίκη κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, γιατί μόνη η πάροδος του χρόνου αποβαίνει στην πράξη καθοριστική για τη διαμόρφωση της κατάστασης, προδικάζοντας το αποτέλεσμα, ανεξάρτητα από τις όποιες ειδικότερες περιστάσεις που θα όφειλαν να ληφθούν υπόψη²³.

Βέβαια, δεν μπορεί να απαιτηθεί από το κράτος η επίτευξη ορισμένου αποτελέσματος, αλλά μόνο η καταβολή προσπάθειας προς αυτή την κατεύθυνση²⁴. Η προσπάθεια, πάντως, οφείλει να περιλαμβάνει και τη λήψη προπαρασκευαστικών μέτρων ή μέτρων που οδηγούν σταδιακά στην αποκατάσταση της επικοινωνίας γονέα και παιδιού. Επισημαίνεται, επίσης, ότι μόνη η έλλειψη συνεργασίας μεταξύ των γονέων δεν απαλλάσσει το κράτος από τις θετικές του υποχρεώσεις²⁵. Το κράτος πρέπει να λάβει τα μέτρα για να διευκολύνει κατά το δυνατόν τη συνεργασία, χωρίς όμως να προσφεύγει στην επιβολή μέσων εξαναγκασμού, τα οποία,

²⁰ Ε. ΚΙΟΥΠΤΣΙΔΟΥ-ΣΤΡΑΤΟΥΔΑΚΗ, ό.π. (σημ. 6), σ. 44.

²¹ Απόφαση από 02.04.2015 (Προσφυγή Νο 27148/2012), παρ. 92 επ. Στην απόφαση αυτή παραπέμπει η απόφαση *Ι.Σ. κατά Ελλάδας*, ό.π., παρ. 84, και η *Αναγνωστάκης κατά Ελλάδας*, ό.π., παρ. 55.

²² *Ibid.*

²³ *Ibid.*, με περαιτέρω παραπομπή στην από 24.06.2021 απόφαση *Α.Τ. κατά Ιταλίας* (Προσφυγή Νο 40910/2019), παρ. 69.

²⁴ Απόφαση *Ι.Σ. κατά Ελλάδας*, ό.π., παρ. 93· απόφαση *Αναγνωστάκης κατά Ελλάδας*, ό.π., παρ. 56.

²⁵ Απόφαση *Ι.Σ. κατά Ελλάδας*, ό.π.· απόφαση *Αναγνωστάκης κατά Ελλάδας*, ό.π., παρ. 58.

άλλωστε, δεν συνάδουν με το συμφέρον του παιδιού. Τέλος, και παρά το γεγονός ότι αναμφίβολα πρέπει να ζητείται και να λαμβάνεται υπόψη η γνώμη του παιδιού, το δικαίωμά του να εκφράζει τις απόψεις του δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως δικαίωμα βέτο, αφού η όποια κρίση πρέπει να θεμελιώνεται στο βέλτιστο συμφέρον του, αφού ληφθούν υπόψη όλες οι σχετικές παράμετροι²⁶.

4.2. Εφαρμογή των γενικών αρχών στις υπό εξέταση υποθέσεις

Στη βάση των ανωτέρω γενικών αρχών, η κρίση του ΕΔΔΑ στις υπό εξέταση υποθέσεις υπήρξε η εξής:

Στην υπόθεση *I.Σ.*, κρίθηκε ομόφωνα ότι η Ελλάδα δεν τήρησε τις υποχρεώσεις της²⁷. Αξιολογήθηκε μεν θετικά το γεγονός ότι τα δικαστήρια επιδίωξαν να διευκρινίσουν την αιτία της άρνησης των παιδιών να επικοινωνήσουν με τον πατέρα τους, διατάσσοντας έρευνα της κοινωνικής υπηρεσίας και ψυχιατρική πραγματογνωμοσύνη, αλλά επισημάνθηκε ότι, ενώ ο *I.Σ.* είχε επανειλημμένα ενημερώσει τις αρχές για τις δυσκολίες ως προς την επικοινωνία, εκείνες διέταζαν μεν τη λήψη κάποιων μέτρων, αλλά δεν επέδειξαν το απαιτούμενο ενδιαφέρον για την παρακολούθηση της υλοποίησής τους. Γενικότερα, επισημάνθηκε η μη επαρκής συνεργασία μεταξύ των αρχών, ενώ υπήρξαν και σημαντικές καθυστερήσεις²⁸. Το δικαστήριο καταλήγει ότι το ίδιο δεν μπορεί να διατυπώσει κρίση ως προς τα συγκεκριμένα μέτρα που θα μπορούσαν να είχαν ληφθεί²⁹, διαπιστώνει, όμως, ότι ο προσφεύγων κατέβαλε εξ αρχής κάθε προσπάθεια προκειμένου να έχει επικοινωνία με τα παιδιά του και, παρά τις διάφορες διαδικασίες που κίνησε και τις αποφάσεις που ελήφθησαν, αυτό δεν κατέστη εφικτό. Έτσι, εκ του αποτελέσματος, προκύπτει ότι οι αρχές ανέχθηκαν την παρακωλυτική συμπεριφορά της μητέρας³⁰.

Στην υπόθεση *Αναγνωστάκη*, αντίθετα, αν και τελικά η επικοινωνία του προσφεύγοντος με τον γιο του δεν πραγματοποιήθηκε, κρίθηκε κατά πλειοψηφία ότι οι ελληνικές αρχές έλαβαν τα απαραίτητα μέτρα και, συνεπώς, η προσφυγή απορρίφθηκε³¹. Πιο συγκεκριμένα, τόσο ο Εισαγγελέας, όσο και ο Συνήγορος του Πολίτη δεν επέδειξαν αδιαφορία, αλλά κατέβαλαν προσπάθεια να συνδράμουν τον προσφεύγοντα στην ικανοποίηση του δικαιώματός του³². Διαπιστώθηκε ότι θα ήταν σωστό να είχαν ληφθεί μέτρα προκειμένου να διακριβωθεί ο λόγος για τον οποίο το παιδί δεν επιθυμούσε την επικοινωνία με τον πατέρα του, αλλά, πάντως, κρίθηκε ότι δεν προκύπτει από τα στοιχεία της υπόθεσης ότι η αντίδραση του παιδιού ήταν υποκινούμενη από τη μητέρα³³. Τέλος, παρά το γεγονός ότι δεν παραγνωρίζεται το ενδιαφέρον που έδειξε ο προσφεύγων για την επικοινωνία με τον γιο του, η μη πάντα συνεργάσιμη στάση του αποδοκιμάστηκε από το δικαστήριο³⁴ και φαίνεται να επέδρασε στην κρίση του.

Στην υπόθεση *Αναγνωστάκη* μειοψήφησε ο δικαστής Σεργίδης, κατά τον οποίο εν προκειμένω στοιχειοθετείται παραβίαση του άρθρου 8, ιδίως λόγω της μη περαιτέρω διερεύνησης των λόγων για τους οποίους το παιδί αρνούνταν την επικοινωνία, καθώς και λόγω της παράλειψης υιοθέτησης προπαρασκευαστικών και σταδιακών μέτρων για την αποκατάσταση της επικοινωνίας, όπως αυτά θα εξειδικεύονταν από παιδοψυχιάτρους και άλλους ειδικούς, έστω κατ' απόκλιση, για περιορισμένο χρονικό διάστημα, από το πρόγραμμα επικοινωνίας που είχε οριστεί από τη δικαστική απόφαση³⁵.

²⁶ Απόφαση *I.Σ. κατά Ελλάδας*, ό.π., παρ. 94· απόφαση *Αναγνωστάκης κατά Ελλάδας*, ό.π., παρ. 57.

²⁷ Απόφαση *I.Σ. κατά Ελλάδας*, ό.π., παρ. 96-97.

²⁸ *Ibid*, παρ. 95.

²⁹ *Ibid*, παρ. 92.

³⁰ *Ibid*.

³¹ Απόφαση *Αναγνωστάκης κατά Ελλάδας*, ό.π., παρ. 67-68.

³² *Ibid*, παρ. 63, 65.

³³ *Ibid*, παρ. 64.

³⁴ *Ibid*, παρ. 66.

³⁵ Βλ. άποψη μειοψηφίας, ιδίως αρ. 2-4.

Οι ανωτέρω επιφυλάξεις φαίνονται κατ' αρχήν εύλογες, αν και δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ότι η κινητοποίηση των αρχών στην υπόθεση *Αναγνωστάκη* ήταν σαφώς εντονότερη από εκείνη στην υπόθεση *Ι.Σ.* Σε κάθε περίπτωση, καταδεικνύεται η δυσχέρεια ακριβούς οριοθέτησης των θετικών υποχρεώσεων του κράτους στο πλαίσιο της προστασίας της οικογενειακής ζωής κατά το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ.

5. Κριτική προσέγγιση – Συμπεράσματα

Από τη συνολική, κριτική εκτίμηση των ανωτέρω, θα μπορούσαν να εξαχθούν τα εξής συμπεράσματα:

Λύση στο πρόβλημα της μη πραγμάτωσης του δικαιώματος επικοινωνίας γονέα και παιδιού δεν πρόκειται να βρεθεί, όσο συχνά και αν τροποποιούνται οι σχετικές διατάξεις του Αστικού Κώδικα και του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας. Η μόνη νέα διάταξη που φαίνεται να βελτιώνει ουσιαστικά την κατάσταση ως προς το δικαίωμα επικοινωνίας, σε σχέση με το προϊσχύσαν δίκαιο, είναι εκείνη της ΑΚ 1519 παρ. 2³⁶, που θέτει περιορισμούς στη δυνατότητα του γονέα που έχει την επιμέλεια να μεταβάλλει μονομερώς τον τόπο κατοικίας του παιδιού, αν αυτό επιδρά αρνητικά στο δικαίωμα επικοινωνίας με τον άλλον γονέα, η εφαρμογή της οποίας θα είχε ενδεχομένως αποβεί κρίσιμη, αν ίσχυε τότε, στην υπόθεση *Ι.Σ. κατά Ελλάδας*. Κατά τα λοιπά, δεν χωρεί αμφιβολία ότι τα προβλήματα στην πράξη παραμένουν και ότι, δυστυχώς, είναι αναμενόμενο να επέλθουν πολλές περαιτέρω καταδίκες της Ελλάδας για τα ίδια θέματα. Ήδη το 2024, υπήρξε καταδίκη της Ελλάδας σε συναφές ζήτημα στην υπόθεση *Τζιουμάκα κατά Ελλάδας*³⁷, η οποία αφορούσε στην αδυναμία εκτέλεσης δικαστικής απόφασης που έδινε την επιμέλεια στη μητέρα.

Το πρόβλημα, συνεπώς, δεν είναι το νομοθετικό πλαίσιο αυτό καθαυτό, αλλά η λειτουργία του όλου συστήματος στην πράξη. Κρίσιμη είναι η σωστή οργάνωση και λειτουργία κοινωνικών υπηρεσιών, η οποία βέβαια προϋποθέτει και αντίστοιχη χρηματοδότηση, καθώς και η στενή τους συνεργασία με τους δικαστικούς λειτουργούς, την αστυνομία και άλλες υπηρεσίες. Η ανεπάρκεια των κοινωνικών υπηρεσιών αντιμετωπίζεται εν πολλοίς στη χώρα μας ως αναπόδραστη πραγματικότητα – δεν είναι όμως. Η κατάσταση μπορεί και πρέπει να αλλάξει. Μόνο με τον τρόπο αυτό είναι δυνατόν να αντιμετωπιστούν έγκαιρα και αποτελεσματικά υποθέσεις όπως οι εδώ εξεταζόμενες, αντί να αφήνεται το αποτέλεσμα να προδικαστεί από μόνη την παρέλευση χρόνου και τη λόγω αυτού δημιουργία *de facto* καταστάσεων.

Ήδη με το άρθρο 49 του Ν. 2447/1996 είχε προβλεφθεί η σύσταση κοινωνικών υπηρεσιών σε κάθε Πρωτοδικείο, με συμβουλευτικές και αποφασιστικές αρμοδιότητες, που θα συνεπικουρούσαν τους δικαστές στο έργο τους, αλλά οι εν λόγω υπηρεσίες δεν λειτούργησαν ποτέ. Ακόμα σημαντικότερη θα ήταν η ίδρυση Οικογενειακών Δικαστηρίων, με εξειδικευμένους δικαστές με γνώσεις πέραν των νομικών, οι οποίοι θα συνεπικουρούνται στο έργο τους από ειδικούς άλλων ειδικοτήτων, κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους, ψυχιάτρους, που θα μπορούν να παρακολουθούν την πορεία των υποθέσεων. Στη βάση αυτή, αυξημένες θα ήταν και οι πιθανότητες επίλυσης κάποιων τουλάχιστον από τις σχετικές διαφορές με διαμεσολάβηση. Η σχετική επιμόρφωση των δικαστών, που καλώς προβλέφθηκε στα άρθρα 16 και 17 του Ν. 4800/2021, δεν αρκεί. Η πρόταση για την ίδρυση Οικογενειακών Δικαστηρίων έρχεται και επανέρχεται στη δημοσιότητα³⁸ και θα ήταν ευκαταίετο κάποια στιγμή να εισακουστεί.

³⁶ Η πρώτη σχετική ρύθμιση εισήχθη στον ΑΚ με το άρθρ. 139 του Ν. 4714/2020. Με το άρθρ. 12 του Ν. 4800/2021 η αρχική αυτή ρύθμιση τροποποιήθηκε και αποτέλεσε τη διάταξη της παρ. 2 του ΑΚ 1519.

³⁷ Από 09.04.2024 απόφαση (Προσφυγή Νο 31022/20).

³⁸ Βλ., ενδεικτικά, Θ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Οικογενειακό δικαστήριο ως μέσο προστασίας της οικογένειας, ΕφΑΔ, 2014, σ. 220· Κ. ΚΟΥΤΣΟΥΛΕΛΟ, ό.π. (σημ. 18), σ. 458· Γ. ΒΑΛΜΑΝΤΩΝΗ, Σκέψεις για μια φιλική προς το παιδί αστική δικαιοσύνη, ΕφΑΔ, 2022, σ. 992.